

Latvijas Republikas Valsts prezidenta kanceleja Prezidenta preses dienests

Pils laukums 3, Rīga-50, LV-1900, tālr. 7092122, fakss 7320404,
prese@president.lv, www.president.lv

Valsts prezidentes runa Starptautiskajā zinātniskajā konferencē, veltītai Latvijas 1905.gada revolūcijas 100gadei Rīgā, Kara muzejā

Ekselences,

Dāmas un kungi!

Šī vēsturiskā konference pievēršas unikālam notikumam Latvijas vēsturē, kas aizsāk pagājušā gadsimta vēsturiskos notikumus, kuri ir vēlušies pāri Latvijas zemei un ir aizsākušas ļoti daudzas no tām pamatiezīmēm, kuru zīmē ritēs šis viss mums tik ļoti dažāda gadsimts, prasot no latviešu tautas milzīgus upurus. 1905.g. pirmoreiz tādā apjomā izsaka plašākas tautas masas gribu pēc savām tiesībām un prasībām. Viņi saskaras ar patvaldības autoritāras, centralizētas varas ļoti stingrām un nelokāmām struktūrām, sastopas ar dažādu sociālo slāņu pretestību, un rezultāts izvēršas asiņainos konfliktos un vardarbībā, kas iet vesela 1905.g. garumā un iesniedzās arī vēl nākamajā gadā.

Es vēlētos pateikties visiem tiem, kas ir piedalījušies šīs konferences organizēšanā, jo 1905.g. vēsturiskie notikumi ir tik ļoti koncentrēti, un tie ir tik bagāti savā notikumu virknē un tik prasīgi pēc interpretāciju un formulējumu vajadzībām, ka šeit vēl būs daudzām vēsturnieku paaudzēm ko pētīt, vākt pamatmateriālus, faktoloģiskos materiālus, ar kuriem, šķiet, daudz kas vēl ir darāms.

1905.gads ir notikumiem bagāts, bet tas nenotika izolēti, tas bija viens gads laika plūsmā, un šogad atkal piektajā gadā, simts gadus vēlāk atskatoties no šīs distances, no šī attāluma mēs varam redzēt, kāds ceļš ir noiets, kādos likločos tas latviešu tautu ir vedis, ko tas mūs tautai ir maksājis, bet mēs redzam arī to, kur mēs esam nonākuši. Man šķiet, ka pirmais, ko mēs varam kā tauta konstatēt, ka tie pēdējie simts gadi tomēr mūs ir noveduši pavisam citā kalna virsotnē, nekā tā, ko sasniedza 1905.gads. Mūsu tiesības, mūsu brīvības, mūsu iespēja pašiem savu likteni lemt un savu nākotni spriest, ir nesalīdzināmi lielākas nekā pirms simts gadiem.

Simts gadus un vairāk pirms 1905.gada notika arīdžan jau pirmie sacelšanās mēģinājumi Latvijā. Vidzemē bijuši 18.gs. beigās zemnieku nemieri, un savā būtībā tie nebija tik fundamentāli atšķirīgi no tā, ko daudzās vietās Latvijā pārtrauca ar zemnieku nemieriem 1905.g.-1906.g. sākumā. Kauguru nemiernieki arīdžan prasīja savas tiesības, protestēja pret līdz absurdam nonākušu netaisnību un darīja to brīvības vārdā un ideju vārdā. Arī līdz viņiem tālajā Vidzemes nostūrī bija nonākusi atbalss no franču revolūcijas un tās prasībām pēc brīvības, vienlīdzības un brālības. 1905.gada ideoloģiskās vēsmas bija citas. Te nāca "Jaunā strāva", te nāca Vācijas sociālistu idejas, te nāca jau organizēta un pirmoreiz arī politizēta sociāldemokrātu kustība, arī sociālistu kustība. Pirmo reizi jau 19.gs. beigās tautas prasības neaprobežojās vairs tikai ar domām par idejām, ar cerībām, ar biedrošanos. Tas, ko mēs tagad sauktu par nevalstiskajām organizācijām, ieņēma jau tās kontūras, kas varētu pretendēt uz neatkarīgas valsts struktūrām, politisku partiju veidošanos un politisku prasību izvirzīšanu tādā formā.

Viens no jautājumiem, ko vēsturniekiem, manuprāt, būtu interesanti izvērtēt ir: kas ir tie faktori, kas atļauj vienot tautas sacelšanos, sagraut esošo struktūru un novest pie pilnīgi jaunās, un veidot sekmīgu revolucionāru kustību, un kas ir tie faktori, kas neļauj to darīt, un kas atļauj to aplāpēt, un kā 1905.gada revolūcijas gadījumā ļoti asiņaini un bargi aplāpēti.

Kauguros bija brīdis, kad gandrīz zemnieki jau būtu panākuši, bet, protams, savās sarunās ar varu tika piemānīti, viņu kustība tika iznīcināta, un vainīgie bargi sodīti. 1905.gada kustība bija stipri plašāka, viņa skāra visu tautu, gan saimniekus, gan lauciniekus, muižu kalpus un pilsētas strādniekus, inteligenci un rakstniekus, turīgos un mazturīgos. Tā bija visas tautas kustība, bet tajā brīdī tā saņēma ļoti ierobežotus rezultātus. Zināmas pārmaiņas bija Pēterburgā, vispārējā likumdošanā, visumā relatīvi ierobežotas. Bija jāgaida līdz 1917.gadam, lai tā sistēma, būtībā pateicoties kara notikumiem, beigās sabruktu.

Šobrīd pasaulē mēs daudzviet redzam līdzīgas kustības, kad kādas esošās varas tiek mainītas, tādēļ ka tautas saceļas un saka: "Pietiek!" Tā nav gatava dzīvot tālāk, bet citur tas neizdodas. Tas, man šķiet, ir viens no jautājumiem, ko vēsturniekiem būtu interesanti pētīt, kādos apstākļos šīs kustības noved pie rezultātiem un kādos nē. Man kā psiholoģei šķiet, ka viens no apsvērumiem ir tas, par kādu cenu un ar kādiem līdzekļiem tiek prasīts izvirzīt savas prasības.

Starp latviešu revolucionāriem bija daudzi, kas mūža vēlākajos gados nožēloja savu jaunības pārsteidzību, nožēloja to, kā piemēram vēsturnieks Arveds Švābe, ka bija piedalījies muižu un piļu dedzināšanā. Saprata, ka A. Bīlenšteina manuskriptu un bibliotēkas zudums bija zudums ne tikai vācu muižniecībai, tas bija zudums arī latviešu tautai, tas bija zudums šī reģiona kultūrai vispār, tie bija zaudējumi, kurus nevar vairs atvietot. Unikālas vērtības šajā revolucionārā kustībā gāja bojā un, protams, gāja bojā bezgala daudz nevainīgu cilvēku.

Dāmas un kungi,

kā vēsturnieki Jūs zināt, cik grūti ir veidot vēsturi, vēsturi traktē no marksisma viedokļa, kustības un piektais gads tajā ziņā piederas ļoti labi, var vēsturi traktēt no nacionālisma idejām, un arī tur piektais gads iederas ļoti labi. Mēs varam teikt, ka vienā gadā norisinās revolūcija, un sekas 1917.gadam ir neatkarīga Latvija, un tā būs patiesība. Mēs varam uz to raudzīties kā uz sociālo kustību, ekonomisku faktoru rezultātu, un arī tas ir tipiski, un arī tā viss bija. Sieviešu tiesību elements – tas tur arī bija klāt, daudz kas tur bija kas šodien vēl nav izpētīts. Brīvā demokrātiskā iekārtā priekšrocība ir tā, ka principā nevienam vēsturniekam neviens neuzdod par pienākumu nonākt pie jau iepriekš zināmiem vajadzīgiem secinājumiem. Tā ir tā milzīgā starpība, kas ir šodien 2005.gadā ar pagājušo gadsimtu salīdzinot. Es aicinu Jūs visus apdomāt un atgriezties pie šī bagātā pētījumu lauka pie šīs interesantās tematikas, man šķiet, ka apgūstot savu vēsturi, mums ir ļoti daudz vēl ko darīt. Katrs pienesums, katrs izvērtējums nāk ar savu vērtību, es ļoti priecātos redzēt arī citu valstu pētnieku pienesumu šai situācijā.

Dāmas un kungi,

es novēlu Jums visiem jaunas atziņas, un es pateicos visiem tiem, kuri to ir atbalstījuši. Bija vērts to darīt. Paldies.